

BATI FELSEFESİNDE FEMİNİZMİN DİNİ KÖKENLERİ
Religious Sources of Feminism in Western Philosophy

Dr. Abdullah ÇAĞIL

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
acagil@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6601-753x>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 6/2 Ekim/October 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	03.07.2020
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	04.09.2020
Sayfa- <i>Pages</i> : 475-486	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.763918

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute
AİCUSBED 6/2, 2020, 475...486

BATI FELSEFESİNDE FEMİNİZMİN DİNİ KÖKENLERİ
Religious Sources of Feminism in Western Philosophy

Dr. Abdullah ÇAĞIL

Öz

Batı felsefesinde feminist düşüncenin mücadele etmesi gereken alanlardan biri de dini anlayış tarafından belirlenen düşünce ve eylem alanıdır. Din ile kültürün ortak etkileşimleri nedeniyle bazen bu iki kavramın etkisi birbirine karışabilmektedir. Bu karışıklığın önüne geçebilmek için doğrudan dini metinleri dikkate almak gerekecektir. Böylece hem toplumsal etkilerinin gücü hem de problemi daha net anlatması bakımından önümüzde sadece İncil ve Tevrat kalacaktır. Bu iki kutsal metnin belirlediği düşünce ikliminde feminist hareketleri tahrik eden bir anlayışın yeşerdiğini söyleyebiliriz. Yaratılış hikâyesiyle başlayan dini anlatı, kadın cinsini hem ikinci rolde hem de baştan çıkarıcı bir kötülüğe boyun eğmiş olarak resmeder. Ancak bu, anlatının eril bir yorumudur ve feminist bir yeniden yorumlama biçiminde resim başka bir şekilde görünecektir. Dolayısıyla kadın felsefe, hukuk, tarih ve sosyoloji alanında olduğu gibi dini alanda da sonradan yaratılmış bir algının kurbanı olarak karşımıza çıkacaktır.

Anahtar Sözcükler: Batı felsefesi, feminizm, din, İncil, Tevrat.

Abstract

One of the areas with which feminist thought should struggle, in Western philosophy, is the field of thought and action determined by religious understanding. The effects of these two concepts can be intermingled, from time to time, due to the common interactions of religion and culture. To avoid this confusion, it will be necessary to consider religious texts directly. Thus, only the Bible and the Torah will be left, in front of us, in terms of both the power of their social effects and the ability they have in telling the problem in a clearer way. We can say that an understanding, which drives feminist movements, is flourished within the climate of thought determined by these two religious texts. The religious narrative, beginning with the story of genesis, portrays the female genus both in second role and as subordinated to a tantalizing evil. However, this is a masculine interpretation of the narrative, and the picture will look differently within a feminist reinterpretation. Therefore, woman will appear as the victim of a subsequently created perception within the religious field as well as within the fields of philosophy, law, history and sociology.

Keywords: Western Philosophy, Feminism, Religion, Bible, Torah.

Giriş

Bir anlayış yahut toplumsal bir alışkanlık kendisini dini gerekçelere dayandırdığı ölçüde kalıcılık olanağı bulabilir. Çünkü her şeyden önce teoriler ya da pratikler kalıcı olma iddiasını sürdürebilmek için sorgulanır olmaktan uzak bir ortama gereksinim duyarlar. Böylece bütün beşeri sistemleri zorlasalar ve hatta yaşamı çekilmez kılsalar bile hala varlıklarını sürdürme ümidine sahip olabilirler. Özellikle vahye dayalı metin geleneği bu konuda en uygun koşullara sahiptir. Sözü edilen husus dine ve onun kaynağına yönelik bir eleştiriyi amaçlamamaktadır çünkü bu öncelikle teoloji bilimini ilgilendirmektedir. Burada anlatılmak istenen konu kaynağından ve yasalarından bağımsız olarak zamanla toplumsal pratik halini almış inanışların arkasındaki okuma biçimleridir. Dolayısıyla konu köken olarak dini gibi görünse de özü itibariyle kültürelidir. Tam da burada kendimizi dinle harmanlanan ama ağırlığını kültür ve gelenekten alan uygulamalar nedeniyle sosyo-politik bir düzenin içinde buluruz. Çoğu zaman bu düzenin arkasında din değil politik bir düşüncenin yattığı düşünülür. En azından dinin bağlamının göz ardı edildiğinden hareketle söylenir bu; ancak herhangi bir düşüncenin topluma rağmen toplumsal gerçekliğe kavuşabileceğini savunmak çok kolay değildir. Bu meseleyi müstakil bir başlıkta ele alan Fatmagül Berktaş düşüncelerle toplumsal gerçeklik arasındaki ilişkiyi diyalektik bir ilişki olarak değerlendirir. “*Düşünceler ve ideolojiler*” der Berktaş, “*toplumsal gerçeklikten kaynaklanırlar; ancak karşılığında, davranışın sınırlarını belirlerler ve deneyimin anlamını tanımlarlar.*”¹

Sözü edilen toplumsal gerçeklikler kuşkusuz ataerkil anlayışa göre belirlenmiş toplumsal düzendir. Bu düzenin kurulmasında din nasıl bir görev üstlenmiştir sorusu önemlidir çünkü kadın ilk bakışta ihmal edilmiş gibi görünse de meselenin derinlerinde bir yerde razı edilmiş kadın fenomeni ile de karşılaşmak mümkün görünüyor. Kadının ihmal edilmişliğine şahit olmak için pek çok pencereden bakabiliriz ama razı edilmiş kadın görüntüsü en net olarak din penceresinden bakılınca anlaşılabilir. Sonsuz bir yaşam için geçici statülerden veya toplumsal ayrıcalıklardan vazgeçmenin fedakârlığından söz edilebilir elbette ancak sonsuz yaşama dair kadına ne vaat edilmiştir ve bunun karşılığında nelerden vazgeçmesi istenmiştir? İşte din ataerkil düzenin oluşmasında nasıl görev üstlenmiştir sorusu tam da burada açıkça belirir.

¹ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul 2016, 20.

Batı düşüncesinin oluşum sürecinde birçok dini metnin etkisi görülür ama içlerinde Tevrat ve İncil ön plandadır. Bu nedenle dikkatimizi öncelikle ve çoğunlukla bu iki kaynağa yönlentmemiz işin doğası gereğidir. Yukarıda anlatılmak istenen hususların kaynağına inmek için Tevrat'ı referans alarak başlamak bize daha net bir görüş sağlayacaktır.

Tevrat'ta Kadın

Eski Ahit'in ilk beş kitabı olarak bilinen Tevrat altı bölümden oluşur. Bu bölümlerin ilki yaratılış hikâyesini ele almaktadır. Buna göre Tanrı evreni yarattıktan sonra kendi suretinde bir varlık yaratmayı arzu eder ve insanı yaratır. Tanrı'nın kendi suretinde olan bu varlık erkek ve dişi olarak yaratılır.² Cinsiyetlerin söz konusu edildiği anlatının bu ilk aşamasında cinsiyetler arasında herhangi bir durum farkı gözetilmemiştir. Ancak daha sonra ilk insan olarak Âdem, cennet tasviriyle anlatılan bir bahçede yalnızlık çekerken karşımıza çıkar. O zaman Tanrı bu yalnızlığı gidermek için yardımcı yaratacağını söyler.³ Bu yardımcı da Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılan kadındır.⁴ Kaburga kemiği Tevrat yorumcuları tarafından kadının yardımcı rolünü tam yansıtması için uygun bir seçim olarak değerlendirilir. Baş kemiğinden değil çünkü Âdem'e baskı yapıp adeta başının etini yemesi istenmemiştir. Aynı şekilde ayak kemiğinden de değil çünkü erkek tarafından ayaklar altına alınıp ezilmesi de reva görülmemiştir. Aksine "*erkek tarafından korunmak için kolunun altından, sevmek için yüreğinin yakınından*"⁵ alınan bir kemikle yaratılması Tanrı'nın hikmeti gereğidir.

İlk başta ilke olarak aralarında herhangi bir fark gözetilmeyen iki cins burada bir statü ayırımına tabi tutulmuştur ancak kadın açısından hikâye daha da kötüleşecektir. Âdem ve Havva özelinde kadın ile erkek cenneti andıran bir yerde mutluluk içinde yaşarken bir yasayı çiğneyerek Tanrı'nın öfkesini kazanır ve yaşadıkları yerden kovulurlar. Huzurlarını bozan olay yaşadıkları yerin tüm imkânlarından faydalanmaları serbestken gidip yasak olan tek bir meyveyi yemeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Önceleri ikisinin de böyle bir niyeti yoktur ama yılan tarafından ayartılırlar.⁶

Çiğnenen bir yasa nedeniyle maruz kalınan bu öfkede şaşılacak bir şey yoktur ancak bunun bir ayartma sonucu gerçekleşmiş olması önemlidir.

² *Yaratılış*, 1:27.

³ *Yaratılış*, 2:18.

⁴ *Yaratılış*, 2:22

⁵ MacDonald, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi, Yeni Yaşam Yayınları*, İstanbul 2004, I, 34.

⁶ *Yaratılış*, 3:4.

Çünkü yılan, kadın ve erkek arasında yaşanan bu baştan çıkarma hikâyesinde kadın, yılandan hemen sonra gelir. Yani yılan doğrudan erkeğe gitmez, ona kadın vasıtasıyla ulaşır.⁷ Çünkü yılan kadında ayartmaya boyun eğecek üç özellik görür. Bunlar benlik, estetik haz ve gururdur. Benliği meyvenin yemeye gayet uygun olduğunu söyler, estetik hazzı meyvenin güzel görüntüsü karşısında etkilenir ve son olarak gururu meyvenin sunacağı bilgeliğe karşı onu kışkırtır. Çünkü yılan ona meyveyi yediğinde iyiyi kötüyü ayıracak bir bilgelik bahşedileceğini ve Tanrı gibi olacağını söylemiştir.⁸ Ancak Havva bu olayda sadece kendi zaaflarıyla hareket etmekle kalmamış aynı zamanda Âdem'e danışmayarak onun karar verme yetkisini de çiğnemiştir. Böylece insanlığın yaşam boyu karşılaştığı acı, keder, korku, ölüm gibi istenmeyen pek çok hadisenin kapısını aralamıştır.⁹ Bunun sonucunda kadın doğum sancısı ve erkeğine itaat ile cezalandırılacaktır.¹⁰

Yılan, kadın ve erkek bu olayın sonucunda tek tek cezalandırılır ama belki de hikâyenin sonunda en çok Âdem'in sitemi kulaklarda yankılanır: "*Yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim.*"¹¹ Havva yılanı işaret ederken Âdem bu sitemiyle bir yan unsur olarak temas ettiği kadını es geçerek, direkt Tanrı'ya atıfta bulunur. Böylelikle sorumluluğu Tanrı ile Havva arasında pay ederek suçunu hafifletmeye çalışır.

Tevrat'ta kadın yaratılış anlatısının dışında sayısız yerde daha anlılır ancak bunlar çoğunlukla ay halleri gibi ilmihale konu meselelerden ötürüdür yahut birtakım kıssalar içinde önemli şahsiyetlerin karısı, kızı ya da annesi olarak konu edilir.

İncil'de Kadın

İncil'in genelinde kadın iman ve ilmihal mevzularında herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaz. Bazen erkeklerle birlikte vaftiz olurken¹² bazen de peygamber olarak¹³ karşımıza çıkar. Hatta İsa peygamberin tebliğcisi rolünde pek de iyi şöhreti olmayan Samiriyeli bir kadının aynı kentte yaşayan insanları inanca davet ettiğini ve bunda da başarılı olduğunu görürüz.¹⁴

⁷ Kuran'da yasak meyve, cinsler arasında herhangi bir ikramın konusu değildir. Her iki cinsin de bundan yediği anlatılır. Bkz. Araf, 7/22; Taha, 20/121.

⁸ *Yaratılış*, 3:5.

⁹ MacDonald, I, 35.

¹⁰ *Yaratılış*, 3:16.

¹¹ *Yaratılış*, 3:12.

¹² *Elçilerin İşleri*, 8:12.

¹³ *Luka*, 2:36.

¹⁴ *Yuhanna*, 4:39.

Ancak Korintliler'e Birinci Mektup'ta evlilik hayatı anlatılırken kadının bedeninin kendisine değil kocasına ait olduğu buyruğu bu havayı biraz dağıtır gibi olurken devamında, kocanın bedeninin de karısına ait olduğu belirtilir¹⁵ ve gerilim ortadan kaldırılır. En azından o dönem şartlarında kadının sosyal konumu düşünüldüğünde bu buyrukta herhangi bir sıkıntı bulunmasa da problem beden ve karar ilişkisine özellikle gönderme yapılan günümüz koşullarına ertelenmiş görünüyor.

Günümüze ertelenen bir başka ve daha önemli problem ise Pavlus'un ibadet esnasında sağlanmasını istediği düzenin hiyerarşisiyle ilgilidir. Nasıl ki en verimli işler en uygun düzende ortaya çıkarsa ibadetin yüce maneviyatı da uygun düzende açığa çıkacaktır. Bu düzen de öncelikle hâkimiyet esaslarını doğru bellemekten geçmektedir. Buna göre en üst otorite olan Tanrı Mesih'in, Mesih erkeğin, erkek de kadının başıdır. Kulluğun hissiyatını olması gerektiği gibi veren hiyerarşinin en üstünde Tanrı, en altında ise kadın bulunur. Çünkü erkek, Tanrı'nın benzeri ve ululuğunu temsil ederken kadın erkeğin yüceliğini temsil eder. Ne de olsa erkek kadından değil kadın erkekten yaratıldı ve erkek, kadın için değil kadın, erkek için yaratıldı.¹⁶

Bu hiyerarşinin tesisi sadece bir başlangıçtır. Pavlus'un ideal ibadet düzenini sağlamaya yönelik olarak ilettiği buyruklar kadının ibadet esnasında uysal davranmasını da içerir. "*Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır.*"¹⁷ William MacDonald bu buyruğu yorumlarken kadınların kendi aralarında çene çalmasının ötesinde bir konuşmadan bahsedildiğini ve yasağın aslında konuşma yetkisini içeren genel bir yasak olduğunu söyler.¹⁸ Zaten buyrukta herhangi bir hitapla yetinilmemiş ve kadınların öğrenmeye yönelik bir meraktan doğabilecek konuşmaları yani soru sormaları bile yasaklanmıştır. Bunun için onlara gösterilen adres evleridir. Kocaları yahut babaları bu merakı giderebilir, onların meraklarını da Mesih giderebilir ve son olarak bütün meraklar Tanrı buyruğuyla giderilebilir. Böylece en başından belirlenen hiyerarşi tüm açıklığıyla belirmiş olur.

¹⁵ 1. Korintliler, 7:4.

¹⁶ 1. Korintliler, 11:3-9.

¹⁷ 1. Korintliler, 14:34-35.

¹⁸ William MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Antlaşma Serisi, Yeni Yaşam Yayınları*, İstanbul 2002, c. 2, 337.

Kadından talep edilen sessizliğe Timoteos'a mektuplarda başka bir gerekçe sunulur. Tam bir uysallık ve sükûnet içinde öğrenmesi beklenen kadına öğretme işi ve erkeğe egemenlik kurma ayrıcalığı yasak kılınıyor. Egemenlik meselesi şaşkınlığı önleyen bir alışkanlık kadar eskidir ancak öğrenme ve öğretme diye yeni bir ayrımla karşı karşıyayız. Bu ayrım sadece hâkimiyete bağlı olarak düşünülmez ve gerekçe olarak Âdem ile Havva kıssası hatırlatılarak aldatılanın erkek değil kadın olduğu vurgulanır.¹⁹

İbadet alanıyla ve dolayısıyla kamusal alanla ilgili kadının durumu bu şekildedir. Görünürde ona etkin olma fırsatı sadece evde verilmiş gibidir ancak orada da kocasına bağımlı olarak yaşaması buyrulur. Hatta kocası inançsız biri bile olsa güzel ahlak olarak düşünülen bu bağımlılık sayesinde iman etmesi ümit edilir.²⁰ Ümit edilen gerçekleşme bile huzur için olması gereken budur çünkü kadının egemenliği karmaşa ve sorun dışında hiçbir şey getirmeyecektir.²¹

Anlaşılabileceği üzere dini metinler kadının kamusal ve özel alandaki durumunu doğanın ve zamanın akışına bırakmamış, nerede kimlerle hangi koşullarda ilişki kurabileceğini tayin etmiştir. Kuşkusuz bunlar hep tarihsel olaylara matuf olarak söz konusu edilmiştir ancak evrensellik iddiasındaki her öğretisi gibi din de buyruklarının zamana ve mekâna gömülüp kalmasına rıza göstermez. Belirli bir tarihte özel bir şahsı ilgilendiren ilahi buyruk bile içinde tüm zamanlara ve insanlara yönelik bir mesaj barındırır. Böylece iki bin sene önce küçük bir beldede yaşayan kadın bugünün büyükşehirlerinde yaşayan bambaşka toplumsal statüye sahip milyonlarca kadına örnek olur. Dinin bu etkisi nedeniyle zaman ve mekân sayısız yönden değişse de kadının statüsü aynı kalmak zorundadır. Bu nedenle günümüz kadınlarının kamusal alanda karşılaştıkları herhangi bir engelde Havva'nın asırlar önce ısırdığı meyveden izler bulunur. Çünkü zaman ve koşullar değişse de ilahi kelam tüm görkemiyle orada durmaktadır.

Feminist Yorumlar

Hristiyan feminist düşüncesinde din iki açıdan incelenir. Birincisi, dini alanın doğrudan içiyle ilgilidir ve kadınların kilise ile ilişkilerine yoğunlaşır. İkincisi ise dinler tarihi ve geleneğine yönelik eleştirel tutumu ifade eder. Burada insanın yaratılış öyküsünden yola çıkarak kadın cinsinin

¹⁹ *1. Timoteos*, 2:11-14.

²⁰ *1. Petrus*, 3:1-2.

²¹ MacDonald, *Yeni Antlaşma Serisi*, III, 430.

Havva imgesi üzerinden günahkârlıkla kodlanması ve baba figürü üzerinden Tanrı'ya erkek cinsiyetinin atfedilmesi söz konusudur.²²

“Kadınlardaki öğrenme arzusunun Tanrı'nın iradesine aykırı olduğu söylenmişti bana”²³ der İngiliz yazar Mary Butts. Cinsel ayrımcılığın başladığı evre ile ulaştığı toplumsal düzeyde dinin oynadığı role dair önemli bir göstergedir bu itiraf. Herhalde toplumlar Platon yahut Aristoteles'ten çok buradan besleniyor olsa gerektir. Bu yüzden “kendileri ve cinsiyetleri için açıktan konuşmaya başlayan Avrupalı kadınların bazılarının, bunu dini bir çerçeveye ve terimler ile”²⁴ yapması tesadüf olarak değerlendirilemez.

Toplumun dini algısını sorgulamaya başlayan kadınlar kutsal metinlerden alıntılarla baskılandıkça karşı görüş ortaya koymaya çalıştılar. Bunlardan biri olan İngiliz şair Rachel Speght, yaratılış öyküsünü bir kadın gözüyle yorumlayan yazılar yayınlamasıyla meşhur olmuştur. Âdem'in Havva'dan önce yaratılmasını kadının aleyhine değil lehine bir durum olarak değerlendirmesi özellikle dikkat çeker. Buna göre kadının sonradan yaratılması ilk insanın kusurunun düzeltilmesi anlamı taşır.²⁵ Ayrıca ilk günah meselesinde kadının ayartıcı olarak suçlanıp erkeğin dolaylı olarak aklanmasını da eleştirir Speght. Evet, kadın günah işlemiştir ama erkek de ona uymuştur. Eğer erkek bu işe onay vermemiş olsaydı kadının efendisi olarak buna engel olurdu.²⁶

Diğer taraftan bu yaratılış öyküsünü, en eski yaratıcı olarak tanrıçalardan söz eden kültürlere gönderme yaparak, erkeğin otoritesi için anlatılmış politik bir kurgu olarak görenler de vardır. En azından insanın gözlemleyebildiğimiz oluş sürecine göre kadının erkekten değil, erkeğin kadından doğduğuna vurgu yapılmaktadır.²⁷

Elizabeth Cady Stanton tarafından hazırlanan The Woman's Bible (Kadının İncili) yaratılışı tartışma yaratan bir tarzda yorumlayarak kadının dini alandaki algısına dair en çarpıcı çalışmalardan birini ortaya koymuştur. Stanton söz konusu hikâyeden kadının konumunu düşürecek herhangi bir

²² Catherine Villanueva Gardner, *Historical Dictionary of Feminist Philosophy*, The Scarecrow Press, Maryland 2006, 45-46.

²³ Mary Butts, *The Crystal Cabinet: My Childhood at Salterns*, Beacon Press, Boston 1988, 132.

²⁴ Margaret Walters, *Feminism: a Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2005, 6.

²⁵ Lewalski, Barbara Kiefer (Ed.), *The Polemics and Poems of Rachel Speght*, Oxford University Press, New York 1996, 12.

²⁶ Lewalski, *The Polemics and Poems of Rachel Speght*, 14.

²⁷ Merlin Stone, *Tarırlar Kadınken*, 242.

mesaj çıkarılamayacağını çünkü olayda kadının değil insanın çöküşüne dair işaretler bulunduğunu belirterek başlar. Bu yüzden erkeklerin bu hikâyeyi dogmatik bir tarzda kadının düşkünlüğüne yorması şaşırtıcı gelir. Dikkatlice bakıldığında kadın başından sonuna kadar erkekte daha üstün bir tavır alır anlatıda. Zaten meyvenin yenilmesine yönelik yasak, henüz kadın yaratılmadan önce erkeğe konmuştur. Dolayısıyla yasak kadına ilahi bir sesle duyurulmadı ancak bunu kocasının fısıldayan sesi kadına duyurmuştur. Sonra erkek, yasak meyveyi kadının elinden hiçbir itirazda bulunmadan alıp yemiştir. Oysa bu ilişkide yöneten pozisyonunda olsaydı herhangi bir suç işlendiğinde yönetici olması nedeniyle sorumlu tutulacağını düşünmesi gerekirdi. Böylece altı ayet boyunca kadın yerilirken erkeğin aklanması bir buçuk satır alır sadece. En nihayetinde erkek, Tanrı tarafından sorgulandığında kadının arkasına gizlenerek kendisini temize çıkarmaya çalışır. Kadını işaret edip, o verdi ben de yedim demek suretiyle karısı pahasına kendini korumaya çalışır. Son olarak Stanton, erkeklerin böyle bir hikâye üzerinden kendi üstünlüklerini kurmaya çalışmalarına şaşırıyoruz der.²⁸

Dinin, bağnazlar yahut bir grup din adamı yoluyla insanı doğasıyla çatıştıran, en azından doğal olana karşı adeta sinsi bir düşmanmış gibi onu kuşkulu bir duruşla örgütleyen yanından söz edilebilir. Kadın bu doğal düşmanlığın içinde çoğunlukla bedeniyle durur. Arzunun kontrol altına alınması bu sayede daha kolay görünür. Ancak bu yönde tekrarlanıp duran sıkı tembihler dürtünün işaret yoluyla yasak olana meyledişini fark ettirmeden canlı tutmaktan başka bir işe yaramaz. Belki de amaç budur. Öyleyse bilgelik ağacının yemişinden tadan kadın ve erkeğin çıplak olduğunu fark etmesi dini anlatının ötesinde felsefi anlamını bulmuş olur. Çünkü çıplaklığın farkına varılması bilgeliğe ulaşma yolunda ağacın onaylanması anlamına da gelir.

Ruh ve beden ikiliğinde yüceltilen insanın ruhu mu yoksa bu yolla kadının bedeni mi alçaltılıyor? Lacan'ın da yerinde bir şekilde tespit ettiği gibi, ölümden bir beden vasıtasıyla yeniden dirilmesi beklenen İsa için Hristiyan öğretilerde ruh ne kadar önemlidir?²⁹ Hristiyan sanatları içinde çıplaklık ve beden bu kadar yaygınken baskılanan bedeni nerede bulabileceğimizi biliyor olmalıyız. Örneğin Âdem ile Havva resmedilirken cinsel uzuvlarla birlikte göbek delikleri de incir yapraklarıyla kapatılır.

²⁸ Elizabeth Cady Stanton, *The Woman's Bible*, [Elektronik Sürüm], Global Grey Ebooks, 1898, 25-26.

²⁹ Lacan, Jacques, *Encore, The Seminar of Jacques Lacan, Book XX*, Çev.: Bruce Fink, W. W. Norton & Company, New York 1999, 113.

Burada “*incir yaprağı sadece cinsel olanı değil, varlık sürçmesinin – cinsiyetlenmede (ve cinsellik yoluyla üremede) söz konusu olan varlık sürçmesinin- geride bıraktığı yaranın seçilmiş figürü olan göbek deliğini de örtmektedir.*”³⁰ Çünkü göbek deliği ana rahmine, o da bir ataya gönderme yapar ancak anasız babasız bir şekilde dünyaya gelen bu iki insan söz konusu olduğunda ata meselesi resmedilmeye olanak vermez.

Onlarla birlikte Hristiyan öğretilerde cömertçe sergilenen İsa’nın bedeni de salt çile bağlamında düşünülmez. Bakire bir anneden doğan babasız bir bedendir onunki ve baba yoksa cinsel ilişkiyle birlikte dolaylı olarak kadın bedeni de silinir ve diğer taraftan İsa’nın bedeni, fiziksel acı gibi Hristiyanlığın bütün anlam dünyasını da yüklenerek karşımızda belirir.

Bütün bu görüntülerdeki bedenler cinsellikten soyutlanarak hatta cinselliği dışlayarak sunulmuş ve böylelikle Hristiyanlık tarihi boyunca cinselliğin inkârı ile bekâretin telkini kolaylaşmıştır.³¹ Öyle ki Augustinus günahlarını itiraf ederken gerçek aşkın yanında tensel aşkı küçültmek için “*kendimi Göklerin egemenliği uğruna hadım ederek sevinçle senin okşayışlarını bekledim*”³² diyecek kadar meseleyi ileri taşımıştır.

Aslında ilk ortaya çıktığı haliyle Hristiyanlık kadınlar için Yahudiliğe oranla daha kucaklayıcı görünür. İsa’nın annesi Meryem, Magdalalı Meryem ve birçok azize gibi kadınsı figürler oldukça ön plana çıkmaktadır. Tek eşliliğin önerilmesi ve keyfi olarak kadınları boşamanın yasaklanması da kadının sosyal durumu açısından o dönemin koşullarını aşan bir gelişme sayılabilir. Ayrıca kadınların ebedi koca olarak İsa peygamberi seçip kendilerini kiliseye adanmaları da onları toplumsal ve ailevi baskılardan koruyordu.³³ Ancak sonraları bu durum kadının aleyhine olacak şekilde değişmeye başlamıştır. Öyle ki kadının adet kanının iğrençliğini, ona dokunan ağacın meyve vermeyeceğini örnek vererek anlatan Papa 3. Innocent, adet döneminde kadına yaklaşan erkeklerin ölüm cezasına çarptırıldığı ve o dönemlerde kadınların kirli sayılarak mabetlerden uzak tutulduğu Musa peygamberin kanunlarını adeta özlemle hatırlatır.³⁴

³⁰ Alenka Zupancic, *Cinsellik Nedir*, Çev.: Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, İstanbul 2018, 210.

³¹ Anthony Battaglia, “Helenistik Beden Kavrayışı ve Hristiyan Toplumsal Etiğindeki Mirası”, Çev.: Sibel Özbudun, Sylvia Marcos (Der.), *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2006, 147.

³² Augustinus, *İtirafı*, Çev.: Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, 38.

³³ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 104.

³⁴ Lothario Dei Segni, *On the Misery of the Human Condition*, Donald R. Howard (Ed.), Çev.: Margaret Mary Dietz, The Bobbs-Merrill Company, New York 1969,

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde İsa peygamberin kadınların da aktif olduğu bir ümmet tasavvurundan ötürü kadının konumunda o dönem koşullarına kıyasla düzelme olduğu açıktır. Hatta teolojik olarak değeri yeterince vurgulanmasa da sanatçıların yapıtlarında hak ettiği ilgiyi gören Meryem hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında sanat eserleri yoluyla dinin yayılmasında etkili olmuştur.³⁵ Ancak Hristiyan teolojisinin temel taşlarından olan teslis inancı ve içeriğindeki Tanrı Baba anlayışı zamanla, dilin cinsel göstergesi nedeniyle erkeği otorite olarak konumlandırmış görünüyor.³⁶ Öyle ki kadının erkekle eşit kabul edilmesi ancak 1995 yılında yayımlanan papalık tamimini beklemiştir.³⁷

İncil ve erken dönem Hristiyanlık üzerine yapılan araştırmalar, dönemin toplumsal yapısındaki problemlere cevap vermeye çalıştığını ortaya koyar. Ekonomik koşulların yarattığı hiyerarşi ile birlikte cinsiyetler arası ilişki de bu çabadan payını almaktadır. Kadının özgürleşmesine yönelik ilk ciddi adımlardır bunlar.³⁸ Daha sonra kadının eşit dindarlığı bir tarafa insan olarak bile sorgulandığı uzun ve karanlık bir dönem geçmiştir. Nihayetinde, bugün artık kadınların konumu toplumsal düzeyde henüz yeterince güçlenmese bile din içinde, bir inancın paydaşları olarak eşit Hristiyan sayılabilecek temele kavuşmuştur.³⁹

Sonuç

Feminist düşüncüyü etkileyen dini anlayış biçimi uzun bir tarih boyunca Batı dünyasında geçerli olmuştur. Kadınlar çoğu zaman aile ve toplum içindeki rollerine politik gerçekliğin gücüne boyun eğdikleri için razı olmakla beraber, belki de en çok dini kurum ve anlayışlara başkaldırmanın korkusuyla bunu yapmışlardır. Elbette feministlerin bunu fark etmeleri de çok sürmemiştir. Bu yüzden de ilk güçlü kadın hareketleri bu alanda kendini göstermiştir. Ancak, geldiğimiz noktada ne kadar başarılı oldukları konusu

9.

³⁵ Luce Irigaray, *Meryem'in Esrarı*, Çev.: Feyan Yıldırım, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012, 35-36.

³⁶ Paule Salomon, *Güneş Kadın; Cinsler Savaşının Sonu*, Çev.: Sevgi Tamgüç, Pencere Yayınları, İstanbul 1997, 58-59.

³⁷ Battaglia, *Helenistik Beden Kavrayışı ve Hristiyan Toplumsal Etiğindeki Mirası*, 153.

³⁸ Lisa Sowle Cahill, *Sex, Gender and Christian Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, 123-124.

³⁹ Margaret Farley, *Just Love: a Framework for Christian Sexual Ethics*, Bloomsbury Academic, Londra 2008, 140.

tartışmaya açıktır. Bu yüzden olsa gerek günümüz feminist hareketleri daha seküler bir tarzda kendilerini ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla Batı Felsefesinde feminizm ile din ilişkisi hep bir probleme matuf olarak söz konusu olmuştur. Çünkü kadın hareketleri dini otorite mercii olan kilise tarafından desteklenmemiş aksine engellenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle ilişki teorik düzeyde kalmış ve bir tür karşıtlık hikâyesi şeklinde seyretmiştir. Pratik alanda ise neredeyse bitmiş bir ilişkidir bu ve günümüzden bakarak bir değerlendirme yaptığımızda din sadece feminist harekete mücadele edecek altyapılar sunmuştur diyebiliriz. Sonuç olarak birbirini uyumlu bir şekilde desteklemek yerine birbirine aşılması gereken kurumsal ve kavramsal engeller sunan iki farklı yapının ilişkisinden söz edebiliriz.

Kaynaklar

- Augustinus, *İtirafılar*, Çev.: Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- Battaglia, Anthony, “Helenistik Beden Kavrayışı ve Hristiyan Toplumsal Etiğindeki Mirası”, Çev.: Sibel Özbudun, Sylvia Marcos (Der.), *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2006.
- Berkıay, Fatmagül *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yayınları, İstanbul 2016.
- Butts, Mary, *The Crystal Cabinet: My Childhood at Salterns*, Beacon Press, Boston 1988.
- Cahill, Lisa Sowle, *Sex, Gender and Christian Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- Dei Segni, Lothario, *On the Misery of the Human Condition*, Donald R. Howard (Ed.), (Çev. : Margaret Mary Dietz), The Bobbs-Merrill Company, New York 1969.
- Farley, Margaret, *Just Love: a Framework for Christian Sexual Ethics*, Bloomsburry Academic, Londra 2008.
- Gardner, Catherine Villanueva, *Historical Dictionary of Feminist Philosophy*, The Scarecrow Press, Maryland 2006.
- Irigaray, Luce, *Meryem'in Esrarı*, Çev.: Feyan Yıldırım, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Lacan, Jacques, *Encore, The Seminar of Jacques Lacan, Book XX*, Çev.: Bruce Fink, W. W. Norton & Company, New York 1999.
- Lewalski, Barbara Kiefer (Ed.), *The Polemics and Poems of Rachel Speght*, Oxford University Press, New York 1996.

- MacDonald, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2004.
- MacDonald, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Antlaşma Serisi*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2002.
- Salomon, Paule, *Güneş Kadın; Cinsler Savaşının Sonu*, Çev.: Sevgi Tamgüç, Pencere Yayınları, İstanbul 1997.
- Stanton, Elizabeth Cady, *The Woman's Bible*, [Elektronik Sürüm], Global Grey Ebooks, 1898.
- Stone, Merlin, *Tanrılar Kadıncı*, (Çev.: Nilgün Şarman), Payel Yayınları, İstanbul 2000.
- Walters, Margaret, *Feminism: a Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2005.
- Zupancic, Alenka, *Cinsellik Nedir*, Çev.: Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, İstanbul 2018.